

Щодо дослідницької компетентності судового експерта

Інесса Овсянникова *^a, Олена Степанова **^b, Ірина Шевченко ***^c

* Д-ка філос. в галузі права, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3351-7781>, e-mail: inessa_ovs@ukr.net

** ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7613-3542>, e-mail: cntgfyjdf2008@ukr.net

*** ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7081-0623>, e-mail: shevchenko_iv@ukr.net

^a Написання оригінального рукопису, адміністрування проекту.

^b Ресурси.

^c Методологія, формальний аналіз.

DOI: [10.32353/khrife.3.2024.11](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2024.11) УДК 378.046.4:343.98

Надійшло 13.06.2024 / Рецензовано 17.06.2024 / Прийнято до друку 25.09.2024 /

Доступно онлайн 30.09.2024

Широкомасштабне російське вторгнення загрожує якості освіти судових експертів і залученню до експертної діяльності найбільш компетентних та відданих справі кадрів, які повинні мати не тільки високий рівень знань, а й навичок і вмінь судового експерта, уміти професійно працювати, постійно шукаючи нові шляхи саморозвитку. Мета статті — проаналізувати зміст поняття «дослідницька компетентність», виокремити проблемні питання щодо формування дослідницької компетентності судових експертів, визначити шляхи їх подолання, окреслити системні елементи дослідницької компетентності судового експерта. Для досягнення поставленої мети застосовано загальнонаукові та спеціальні наукові методи. Наголошено на важливості інтегрування з європейськими освітніми стандартами й імплементації міжнародного досвіду кращих світових практик застосування освітніх технологій і програм, які сприятимуть підвищенню рівня професійної підготовки українських судових експертів. Зауважено, що фахівці, добре обізнані у питаннях криміналістики та права, які швидко і якісно аналізують вхідну інформацію, здатні застосовувати найефективніші методи для виконання поставлених перед ними експертних завдань. Тож високий рі-

вень освіти й підготовки судових експертів важливі для забезпечення ефективності судово-експертної діяльності в Україні.

Ключові слова: експерт; ефективність; кваліфікація; компетенція; дослідницька компетентність; освіта; освітній проєкт; судово-експертна діяльність.

Постановка наукової проблеми

Конкурентоспроможність держави є необхідною умовою її успішного інтегрування у світову економіку та забезпечення сталого розвитку. Обраний Україною шлях європейського та світового інтегрування зумовлює необхідність інтенсивних змін у політичному, економічному й соціальному житті нашої держави. Саме тому компетентність, відповідальність, вміння впевнено працювати у своїй галузі, психологічна стійкість і готовність усупереч несприятливим умовам досягти результату — головні вимоги до сучасного судового експерта, а надто в умовах війни. Незважаючи на наявність наукових робіт за обраною темою, проблема компетентності як системи певних знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного здійснення експертної діяльності, дуже актуальна. Питання дослідницької компетентності судових експертів досліджено недостатньо.

Мета статті

Проаналізувати зміст поняття «дослідницька компетентність», виокремити проблемні питання формування дослідницької компетентності судових експертів, визначити шляхи їх розв'язання й окреслити складові дослідницької

компетентності судового експерта, розглянувши її як систему.

Методи дослідження

Останніми роками простежується тенденція до звуження й узагальнення наукової позиції щодо термінологічного визначення методології на підставі сукупності складових, виокремлених за допомогою певних наукових підходів¹. Методологія науки пов'язана з розвитком методів наукового пізнання. Метод наукового дослідження визначають як сукупність обумовлених правил, прийомів, способів і норм пізнання певного об'єкта або явища².

Для досягнення поставленої мети застосовано інтегративний підхід, який дав змогу розглянути дослідницьку компетентність судового експерта як систему певних якостей, що передбачає готовність особистості до здійснення ефективного дослідницького процесу. Застосовані загальнонаукові (діалектичний, порівняння, аналіз, синтез, індукція, дедукція) і спеціальні наукові методи (формально-логічний, логіко-юридичний, системно-структурний) сприяли логічному й послідовному викладенню матеріалу, змістовності й обґрунтованості наукових висновків і пропозицій.

-
- 1 Овсянникова І. М. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності: проблеми підвищення ефективності : дис. ... д-ра філос. у галузі права. Харків, 2023. 243 с.
 - 2 Смирний М. Ф. Основи наукових досліджень : консп. лекц. (для студент. усіх форм навч. за спец. 141 — Електроенерг., електротех. та електромех.). Харків, 2018. 111 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162019668.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).

Аналіз основних досліджень і публікацій

Темі дослідницької компетентності в судово-експертній діяльності присвячено вкрай мало наукових досліджень. Питання компетенції та компетентності судового експерта аналізували М. Щербаковський і Л. Щербаковська³, Г. Пилипенко⁴; особливості формування професійних компетентностей судового експерта-товарознавця досліджували І. Петрова і О. Донцова⁵, І. Сівчук⁶; питання професійної компетентності судових експертів як фахівців, що надають публічні послуги із експертного забезпечення правосуддя, розглядали О. Угровецький і І. Петрова⁷; проблемні питання підготовки кваліфікованих судових експертів вивчали С. Стрілець і Р. Кузнецов⁸; професійні та психологічні якості

осіб, що здійснюють судово-експертну діяльність, досліджували В. Шерстюк⁹, С. Гаспарян¹⁰, О. Курдес¹¹ та ін.

Термін «дослідницька компетентність» є складним і багатоаспектним, тож науковці до сьогодні не мають однозначного трактування цього поняття. Тему дослідницької компетентності судових експертів узагалі вивчено недостатньо.

Викладення основного матеріалу дослідження

Сучасний етап розвитку людської цивілізації — це перехід до суспільства знань, що характеризується якісно новими вимогами до розвитку освіти. Сьогодні принцип «знання заради знань» уже не є основним у галузі освіти. Знань та навичок як освітнього результату вже недостатньо для розвитку в сучасному

- 3 Щербаковский М. Г., Щербаковская Л. П. Компетенция и компетентность судебного эксперта. *Криминалістика і судовая експертиза*. 2013. Вып. 58. Ч. 2. С. 95—104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2013_58%282%29__21 (дата звернення: 20.05.2024).
- 4 Пилипенко Г. М. Оцінка компетентності експерта. *Правничий часопис Донецького університету*. 2013. № 2. С. 159—164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pchdu_2013_2_24 (дата звернення: 20.05.2024).
- 5 Петрова І. А., Донцова О. С. Особливості формування професійних компетентностей судового експерта-товарознавця. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 21. С. 165—178. DOI: [10.32353/khrife.1.2020_11](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_11) (дата звернення: 20.05.2024).
- 6 Сівчук І. П. Професійна компетентність під час формування та підготовки товарознавців-експертів. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 4. Т. 2. С. 200—206. DOI: [10.26661/2616-9444-2020-4.2-29](https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-4.2-29) (дата звернення: 20.05.2024).
- 7 Угровецький О. П., Петрова І. А. Складові стратегії формування професійної компетентності судових експертів через теоретичні та методичні підходи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 506—509. DOI: [10.32782/2524-0374/2023-9/124](https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/124) (дата звернення: 20.05.2024).
- 8 Стрілець С. О., Кузнецов Р. В. Шляхи вдосконалення підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів експертної служби МВС. *Молодий вчений*. 2020. № 8 (84). С. 236—241. DOI: [10.32839/2304-5809/2020-9-85-51](https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-9-85-51) (дата звернення: 20.05.2024).
- 9 Шерстюк В. М. Організаційно-правові та морально-психологічні засади судово-експертної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 19 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13906> (дата звернення: 20.05.2024).
- 10 Гаспарян С. Г. Адміністративно-правові засади кадрового забезпечення судово-експертних установ України : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 217 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U003333> (дата звернення: 20.05.2024).
- 11 Курдес О. В. Особливості психологічної підготовки судових експертів як складової процесу адаптації до умов праці. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 1 (23). С. 110—122. DOI: [10.32353/khrife.1.2021.08](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.08) (дата звернення: 20.05.2024).

інформаційному суспільстві. Як зазначають І. Петрова й О. Донцова, процес формування компетентностей співробітників судово-експертних установ перетворюється на провідний чинник ділового успіху конкретної установи, а її здатність навчати співробітників швидше, аніж решта установ цієї системи, стає вирішальною конкурентною перевагою¹². Водночас слід погодитись із І. Грузіною, на думку якої, високий рівень компетентності співробітників є важливою конкурентною перевагою не лише окремих організацій, а й країн¹³. Саме тому суспільство нині потребує коригувань змісту методичних і технологічних аспектів освіти (зокрема, у галузі судової експертизи та криміналістики). Сучасному світові необхідно переорієнтувати парадигму освіти зі знаннєвої на компетентнісно-кваліфікаційну, тобто наголосити (окрім освітньої складової) на вміннях судових експертів самостійно набувати знання й оптимально застосовувати їх у роботі, а також самостійно приймати рішення та мати психологічну підготовку.

Водночас, на влучну думку деяких науковців, сучасний фахівець — це людина, яка не тільки набула певних знань, умінь і навичок, а й упевнено та професійно

застосовує їх і свій творчий потенціал, постійно шукає шляхи саморозвитку. Освіту ж визначають не лише як певний процес навчання та виховання: орієнтирами освітнього процесу мають стати інтереси людини, суспільства, держави; цей процес має констатувати рівень досягнення громадянином обумовлених державою освітніх рівнів (цензів). Освітні знання необхідні особистості для творчої самореалізації та самоідентифікації¹⁴.

Зважаючи на наведені наукові позиції, можна дійти висновку, що традиційне розуміння освіти нині переосмислено. У сучасному суспільстві стає актуальним поняття «освіта», у зміст якого вкладають не тільки традиційне набуття знань, умінь і навичок, а й системний процес, метою якого є формування людини нового формату, набуття нею особистісних рис, індивідуальності, духовності й можливості розкриття творчого потенціалу.

«Експерт судовий (від лат. *expertus* — досвідчений) — особа, яка володіє спеціальними знаннями, обізнана особа, яка має необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань та яку слідчий (суд, слідчий суддя, сторона захисту та ін.) відповідно до закону залучив до проведення експертизи»¹⁵.

- 12 Петрова І. А., Донцова О. С. Зазнач. твір. DOI: 10.32353/khrife.1.2020_11 (дата звернення: 20.05.2024).
- 13 Грузіна І. А. Компетентнісний підхід до стратегічного управління організацією. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (Харків — Торунь, 16.04.2021). Дніпро, 2021. С. 25—27. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25945/1/%D0%93%D1%80%D1%83%D0%B7%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf> (дата звернення: 29.05.2024).
- 14 Василюк В. М. Формування дослідницької компетентності майбутніх перекладачів засобами проектного навчання. *Вісник освіти і науки України*. 2023. № 12 (18). С. 304—314. DOI: 10.52058/2786-6165-2023-12(18)-304-314 (дата звернення: 20.05.2024) ; Качмар О., Макаренко Я., Мірошніченко Т. Аналіз сучасних тенденцій організації навчального процесу у початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 1 (58). С. 329—324. DOI: 10.24919/2308-4863/58-1-51 (дата звернення: 20.05.2024).
- 15 Шепітько В. Ю., Авдеева Г. К. Експерт судовий / Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 20 : Криміналістика. Судова експертиза. Юридична психологія // редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. Харків, 2018. С. 219—222.

Судові експерти-практики доречно зазначають, що якість проведення експертизи залежить від кваліфікації судового експерта й докладного та відповідального дослідження ним об'єктів у процесі досудового слідства або суду¹⁶. Для отримання кваліфікації судового експерта необхідна комплексна вища освіта, адже професійне мислення експерта формується під час набуття вищої освіти та професійної спеціалізації¹⁷. Так, чинним законодавством України визначено вимоги до осіб, які прагнуть отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта. Така особа повинна мати відповідну вищу освіту й освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, знати законодавство України про судову експертизу, пройти відповідну підготовку (навчання / стажування у державній судово-експертній установі з відповідної спеціальності), за результатами якої скласти іспит та отримати кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності¹⁸.

Водночас не менш важливою ми вважаємо дослідницьку компетентність

судового експерта, яка, на думку науковців, є провідною у будь-якій професійній діяльності й завдяки якій практично втілюється здатність до рефлексивного аналізу та критичного мислення. Адаптація людини в соціальному та професійному середовищі прискорюється; розвиваються здібності не тільки досліджувати проблеми, а й висувати судження на підставі вихідних даних; приймати ефективні рішення, керуючись раціональними засадами¹⁹. На думку іноземних авторів L. Udompong, D. Traiwicikhun і S. Wongwanich, дослідницька компетенція є важливим атрибутом, і вона має бути розвинена в усіх професіоналів. Адже професіонали, які набули знання, навички та мають позитивне ставлення до досліджень, розуміють, наскільки важливими для них є системне мислення, аналіз і синтез. Це дасть змогу розв'язувати проблеми на систематичному підґрунті та сприятиме академічному розвитку всіх професій, безперервному набуттю знань, новим відкриттям²⁰.

- 16 Слюсаренко В., Хомутенко О., Тарасютіна С. Проведення комплексних і комплексів судових експертиз із використанням спеціальних знань у галузі економіки. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2024. Вип. 1 (34). С. 209–222. DOI: [10.32353/khrife.1.2024.12](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2024.12) (дата звернення: 20.05.2024).
- 17 Алексейчук В. І., Стародубов І. В. Підготовка фахівців у сфері судової експертизи: організаційні питання та перспективи. *Юридичний вісник*. 2022. № 2 (63). С. 228–235. DOI: [10.18372/2307-9061.63.16734](https://doi.org/10.18372/2307-9061.63.16734) (дата звернення: 20.05.2024) ; Петрова І. А., Гаспарян С. Г. Шляхи вирішення проблем судових експертів. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення України* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30.11.2018). Дніпро, 2018. С. 144–145.
- 18 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.05.2024) ; Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : затв. наказ. Мініюсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 20.05.2024).
- 19 Василюк В. М. Зазнач. твір. DOI: 10.52058/2786-6165-2023-12(18)-304-314 (дата звернення: 20.05.2024) ; Карпова Л. Дослідницька компетентність вчителя нової української школи. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (168). С. 85–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_1_19 (дата звернення: 20.05.2024).
- 20 Udompong, L., Traiwicikhun, D. & Wongwanich, S. Causal model of research competency via scientific literacy of teacher and student. *Procedia-Sosial and Behavioral Science*. 2014. Vol. 116. Pp. 1581–1586. DOI: [10.1016/j.sbspro.2014.01.438](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.438) (дата звернення: 20.05.2024).

Загалом чіткого визначення самого терміна «дослідницька компетентність» нині не існує, тому доцільно спершу розглянути саме поняття «компетентність» і дотичні до нього терміни «кваліфікація» та «компетенція». Термін «компетентність» уперше застосував 1959 р. R. W. White для опису індивідуальних особливостей людини, які допомагали їй виконувати доручену роботу на найвищому рівні²¹. Цей підхід розвинув D. C. McClelland, який запропонував передбачати ефективність діяльності працівників на підставі оцінювання не інтелекту, а саме компетентності²². Поняття ж «компетентнісна освіта» виникло у 1960-ті рр. у Сполучених Штатах Америки, але визначення йому дали лише наприкінці 1980-х рр. Основна мета такої освіти — спрямованість не лише на набуття та опанування знань, а й на пошук інформації, необхідної для досягнення поставленої мети, високий рівень комунікації, винахідливість, організаторські й лідерські навички. Англійський психолог Дж. Равен у праці «Компетентність у сучасному суспільстві: прояв, розвиток і реалізація»²³ навів розгорнуте тлумачення компетентності як явища, яке містить багато незалежних один від одного структурних компо-

нентів. Деякі компоненти дослідник вважає належними до когнітивної сфери, деякі — до емоційної. До того ж автор наголошує, що такі компоненти є взаємозамінними як складові ефективної поведінки. Науковець стверджує, що види компетентності за своєю суттю є мотивованими здібностями, і виокремлює 37 видів компетентностей, фіксуючи їх у таких поняттях, як «готовність», «здатність», «спроможність», «тенденція», «відсутність»²⁴.

За словником, *компетенція* (від лат. *competentia* — узгодженість; відповідність) — «1. Добра обізнаність із чим-небудь. <...> 2. Коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи»²⁵. *Компетентний* (від лат. *competens* — спроможний; відповідний) — той, хто «має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий»²⁶.

У «R195 — Рекомендації щодо розвитку людських ресурсів, 2004 (№ 195)», прийнятої Міжнародною організацією праці, подано визначення термінів «кваліфікації» («формальне вираження технічних чи професійних навичок працівника, які визнаються на міжнародному, національному чи галузевому рівнях») і «компетентності» («охоплює знання, навички та досвід, які застосовуються

21 White R. W. Motivation reconsidered: The concept of competence. *Psychological Review*. 1959. Vol. 66. Is. 5. Pp. 297—333. DOI: 10.1037/h0040934 (дата звернення: 20.05.2024).

22 McClelland D. C. Identifying competencies with behavioral-event interviews. *American Psychological Society*. 1998. Vol. 9. No. 5. Pp. 331—339. URL: [https://skillup.coreconsulting.it/home/pdfs/McClelland,%20D.%20C.%20\(1998\).%20Identifying%20competencies%20with%20behavioral-event%20interviews..pdf](https://skillup.coreconsulting.it/home/pdfs/McClelland,%20D.%20C.%20(1998).%20Identifying%20competencies%20with%20behavioral-event%20interviews..pdf) (дата звернення: 20.05.2024).

23 Равен Дж. Компетентність у сучасному суспільстві: прояв, розвиток і реалізація. Київ, 1984. 284 с.

24 Там само.

25 Компетенція / Словник UA. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F+> (дата звернення 30.05.2024).

26 Компетентний / Там само. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9> (дата звернення 30.05.2024).

та вдосконалюються у конкретних умовах»²⁷.

Н. Бібік розглядає компетенцію як відчужену від суб'єкта, заздалегідь визначену соціальну норму освітньої підготовки спеціаліста, необхідну для його якісної та продуктивної діяльності в певній сфері, як реальні вимоги до опанування сукупності знань, способів діяльності, досвіду ставлення до певної галузі, якостей особистості, яка діє в певному соціумі. Компетентність науковиця вважає цілісною категорією, що є результатом набуття компетенцій і передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності. Водночас дослідниця зазначає, що ані знання, ані вміння, ані досвід самі собою не є компетентністю²⁸.

С. Макеев навпаки наголошує на необхідності розрізняти поняття «компетенція» та «компетентність», хоча вони є близькими за змістом і їх часто ототожнюють. На його думку, «компетенцію слід розглядати як сукупність якостей, якими має володіти людина для ефективної діяльності у певній галузі, а компетентність — як особистісну якість або сукупність якостей, що вже здійснилися, тобто володіння певною компетенцією»²⁹.

І. Бех також вважає недоцільним ототожнювати навчальні здібності

(знання й уміння) з відповідними компетентностями. Науковець упевнений, що навчальні здобутки необхідно трансформувати у життєві компетентності та трактує сутність поняття «компетентність» як досвідченість суб'єкта у певній життєвій сфері. Він наполягає, що саме змістовий наголос на досвідченості, а не на обізнаності, поінформованості суб'єкта у певній галузі слід узяти на концептуальне «озброєння»³⁰.

Отже, дослідники виокремлюють два наукові підходи:

- 1) поняття «компетентність» є ширшим, аніж поняття «компетенція», за ним характеризують і визначають той рівень професійності, який має людина. До того ж досягнення такого рівня відбувається крізь призму компетенцій, здобуття яких є метою професійної підготовки³¹;
- 2) чітке розмежування двох термінів. Представники такої наукової школи стверджують, що зі змістом сфери діяльності пов'язане поняття «компетенції», тоді як «компетентність» стосується людини, характеризує її як особистість та її здатність якісно й ефективно виконувати доручену їй роботу³².

27 R195 — Рекомендація щодо розвитку людських ресурсів, 2004 (№ 195) : прийн. Міжнарод. орг. праці 17.06.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_532#Text (дата звернення: 30.05.2024).

28 Бібік Н. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 8—9. С. 26—30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2013_8-9_12 (дата звернення: 30.05.2024).

29 Макеев С. Ю. Генезис поняттєвого апарату компетентнісного підходу у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 43. Т. 2. С. 230—237. DOI: 10.24919/2308-4863/43-2-38 (дата звернення: 30.05.2024).

30 Бех І. Д. Компетентнісний підхід як освітня стратегія / Digital Library NAES of Ukraine. 03.04.2015. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8772/1/534%20%D0%91%D0%B5%D1%85.pdf> (дата звернення 30.05.2024).

31 Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2005. 20 с.

32 Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 224—234. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/58463> (дата звернення: 30.05.2024).

Г. Пилипенко вважає компетенцію експерта обмеженою лише межами його спеціальних знань³³. Водночас М. Щербаковський до спеціальних знань додає також коло повноважень судового експерта. Компетенцію експерта він трактує як об'єктивну категорію та виокремлює два її види:

- процесуальну — коло повноважень, наданих експертові процесуальним законом;
- наукову (спеціальну) — обсяг спеціальних знань і навичок, що їх має кожен експерт, який проводить експертизи певного роду, виду, підвиду.

Компетентність експерта М. Щербаковський визначає як суб'єктивну характеристику, яка відображає здатність конкретного експерта розв'язувати поставлені завдання, ступінь знання ним теорії, методів, методик експертного дослідження об'єктів у межах певного роду, виду експертиз та яку зумовлено досвідом експерта, його базовою освітою, рівнем спеціальної підготовки, поінформованістю про нові методи дослідження, індивідуальними здібностями й іншими чинниками³⁴.

Аналогічною є позиція Н. Клименко щодо визначення компетентності експерта як суб'єктивної характеристики здібностей конкретного експерта виконувати поставлені перед ним завдання і ступінь знання ним теорії, методів і методик експертного дослідження.

Компетентність експерта в певній експертизі відображено в результатах проведеного дослідження, підтверджено його висновками³⁵.

М. Виноградова також не обмежує компетенцію експерта лише його знаннями. Вона зазначає, що компетенцію можна схарактеризувати як увесь обсяг знань, які має експерт та які він застосовує в межах своїх повноважень, наданих йому законодавством, а рівень знань і вміння застосовувати їх на практиці вона визначає як компетентність³⁶.

У дисертаційному дослідженні С. Гаспарян виокремлює три рівні компетентності судового експерта:

- I рівень — базова компетентність (здатність експерта самостійно розв'язувати експертні задачі, спираючись на сукупність знань, набутих ним у процесі навчання; знань і вмінь з експертної спеціальності, набутих під час підготовки до атестації його як судового експерта, а також правових знань);
- II рівень — особиста компетентність (здатність експерта виконувати складні та нетипові завдання. Цей рівень прямо залежить від часу здійснення експертом його професійної судово-експертної діяльності);
- III рівень — професійна компетентність, яка зумовлює специфіку здійснення судово-експертної

33 Пилипенко Г. М. Зазнач. твір. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pchdu_2013_2_24 (дата звернення: 20.05.2024).

34 Щербаковський М. Г. Судова експертологія : навч. посіб. Харків, 2008. С. 31. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f68ffa51-4fe1-4991-bcee-7a5a8627e0d8/content> (дата звернення: 10.06.2024).

35 Клименко Н. І. Судова експертологія : курс лекцій. Київ, 2007. 526 с.

36 Виноградова М. М. Спорные вопросы определения пределов компетенции судебных экспертов-экономистов. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2010. Вип. 10. С. 540—547. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2010_10_81 (дата звернення: 10.06.2024).

діяльності за напрямками дослідження³⁷. Це якісна характеристика опанування фахівцем своєї професії, що передбачає усвідомлення своїх спонукань до цієї діяльності (професійних потреб, інтересів, прагнень, ціннісних орієнтирів, мотивів діяльності, усвідомлення своєї соціальної ролі); комплекс професійних знань і вмінь та наявність особистісних якостей як спеціаліста, здатного ефективно виконувати свої професійні обов'язки³⁸.

Водночас І. Сівчук має протилежну думку. Науковиця вважає, що професійна компетентність є не окремим рівнем, а інтегральним значенням трирівневої системи критеріїв компетентності, описаних М. Бабієм:

- 1) базова компетентність, якою зумовлено вміння судового експерта самостійно виконувати поставлені завдання, спираючись на багаж знань, набутих на етапі навчання у закладі вищої освіти, а також на вміння й навички за експертною спеціальністю, набуті під час підготовки до атестації для отримання кваліфікації судового експерта;
- 2) індивідуальна компетентність — наявність прийомів особистісного самовираження й саморозвитку в межах професії та

спеціалізації, упевненість у собі, уміння приймати рішення, готовність до підвищення кваліфікації, реалізації у професійній діяльності, кар'єрного зростання;

- 3) компетентність експерта конкретної експертної спеціальності, тобто здатність судового експерта розв'язувати поставлені перед ним завдання під час проведення конкретної експертизи³⁹.

Поділяючи наукову позицію І. Сівчук, вважаємо, що компетентність судового експерта є системним поняттям, що інтегрує всі згадані вище критерії, найважливішим з-поміж яких є рівень освіти судового експерта⁴⁰.

У науковій літературі зміст «дослідницької компетентності» розглядають також крізь призму інших дефініцій, пов'язаних із дослідженнями в освітньому процесі та спрямованих на пояснення того, у який спосіб можна опанувати дослідницькі компетентності: «дослідницьку діяльність», «дослідницьке навчання», «дослідницьку грамотність» тощо. Так, В. Сяоцзін та І. Корсун у своєму дослідженні доходять висновку, що формування дослідницької компетентності здійснюється у процесі дослідницької діяльності⁴¹.

На думку С. Буднік, дослідницька діяльність спрямована на розв'язання дослідницького завдання, що за своєю суттю є пізнавальною та слугує досяг-

37 Гаспарян С. Г. Зазнач. твір. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U003333> (дата звернення: 20.05.2024).

38 Федоренко О. І., Шевцов С. О. Зміст професійної компетентності працівників експертної служби МВС України. *Військова освіта*. 2017. № 1. С. 192—199. DOI: 10.33099/2617-1783/2017-1/192-199 (дата звернення: 10.06.2024).

39 Бабій М. М. Поняття та рівні компетенції та компетентності судового експерта. Херсон, 2020. С. 163—165.

40 Сівчук І. П. Зазнач. твір. DOI: 10.26661/2616-9444-2020-4.2-29 (дата звернення: 20.05.2024).

41 Сяоцзін В., Корсун І. В. Дослідницька компетентність у системі підготовки майбутніх учителів. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. Вип. 90. С. 29—32. DOI: 10.31392/NPU-nc.series5.2022.90.06 (дата звернення: 10.06.2024).

ненню мети цілеспрямованого розвитку особистості, набуття знань і дослідницьких умінь⁴².

І. Тягай, Т. Махомета, Т. Годованюк визначають дослідницьке навчання як освітню технологію, що використовує навчальне дослідження як головний засіб досягнення результату⁴³.

Отже, «дослідницька діяльність» і «дослідницьке навчання» є взаємопов'язаними поняттями, мета яких — досягти певного результату. Так, О. Гриб'юк зазначає, що кінцева мета дослідницької діяльності у навчанні — набуття дослідницьких умінь (як способу опанування дійсності), розвиток інтелекту та здібностей до дослідницького способу мислення.

Під дослідницьким навчанням учена розуміє навчальний процес, пов'язаний із розв'язанням творчої, дослідницької задачі із заздалегідь відомою відповіддю, задачі, яка передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковому середовищі, а саме:

- I етап — постановка проблеми;
- II етап — ознайомлення з теорією, пов'язаною з обраною темою;
- III етап — добір відповідних методик дослідження та їх подальше застосування;

- IV етап — накопичення власного навчального матеріалу, його аналізування та узагальнення;
- V етап — надання власних висновків⁴⁴.

І. Криворучко підкреслює: «Якщо у більшості науковці розглядають дослідницьку діяльність та дослідницьке навчання як процес, то «дослідницька компетентність» — це якість особистості, яка формується у процесі дослідницької діяльності та дослідницького навчання»⁴⁵.

Аналогічною є думка М. Голована, який також визначає дослідницьку компетентність із якісної позиції, наголошуючи, що під цим терміном слід розуміти саме якість особистості як систему певних знань, умінь, навичок, практичного досвіду дослідника, а також його високоціннісне ставлення й індивідуальні якості, що виявляються у прагненні та спроможності дослідника до здійснення ним дослідницької діяльності. До того ж мета кінцевого результату такої діяльності, стверджує науковець, — набути нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання та творчого підходу до процесів цілепокладання, планування, аналізу,

42 Буднік С. Сутнісний аналіз поняття «дослідницька діяльність». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. № 8. С. 105—108. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6240/1/Activity.pdf> (дата звернення: 30.05.2024).

43 Годованюк Т. Л., Махомета Т. М., Тягай І. М. Інноваційні навчальні технології — основа модернізації методичної підготовки майбутнього вчителя математики. *Відкрите освітнє середовище сучасного університету. Спецвип.* 2019. С. 107—115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_spetsvip._11 (дата звернення 30.05.2024).

44 Гриб'юк О. О. Система динамічної математики GeoGebra як засіб підтримки загальних і спеціальних здібностей учнів в процесі дослідницького навчання предметів математичного циклу: з досвіду роботи. *Фізико-математична освіта*. 2020. Вип. 2 (24). С. 37—51. URL: https://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/journals/2020-v2-24/2020_2-24-Hrybiuk_FMO.pdf (дата звернення: 01.06.2024).

45 Криворучко І. Зміст поняття «дослідницька компетентність» у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 6 (8). С. 174—183. DOI: 10.52058/2786-5274-2022-6(8)-174-183 (дата звернення: 01.06.2024).

прийняття рішень і оцінювання результатів⁴⁶.

На нашу думку, для судово-експертної діяльності найбільш доцільними є наукові погляди А. Лугової, яка наголошує на тому, що «основу дослідницької компетентності складають уміння вчасно виявити проблему, формувати гіпотезу, здійснювати відбір й аналіз необхідної інформації для дослідження, підбирати необхідні методи проведення дослідження та обробки даних, зосереджувати увагу не тільки на остаточних, а і на проміжних результатах дослідження, проводити обговорення можливості інтерпретації результатів дослідження, використовувати результати дослідження в практичній діяльності»⁴⁷.

У деяких наукових працях можна натрапити на словосполучення «дослідницька грамотність», яка за логікою має бути складовою дослідницької компетентності, водночас чіткого тлумачення цього терміна наразі не існує. На нашу думку, цей вислів доречно трактувати як наукову грамотність. О. Ковальова пропонує розуміти його як здатність критично взаємодіяти та приймати обґрунтовані рішення з питань, пов'язаних з наукою, оскільки вона виходить за межі простого знання наукового змісту. Дослідниця пропонує визначати наукову грамотність як базову здатність мати сучасні компетенції та

технології, підґрунтям якої є науковий спосіб пізнання світу, і її достатньо для прийняття ефективних рішень не лише в особистому та соціальному житті, а й у прикладних питаннях, пов'язаних із розумінням природи речей.

До того ж дослідницьку грамотність можна розглядати і як дослідницькі вміння, які вчені ототожнюють із системою інтелектуальних та практичних навичок, необхідних особистості для самостійного проведення нею дослідження⁴⁸.

Під інтелектуальними вміннями традиційно мають на увазі вміння аналізувати й виокремлювати головне, здатність до порівняння, конкретизації, доведення, класифікації, систематизації й узагальнення інформації. Тобто інтелектуальні вміння полягають у спроможності ефективно реалізувати мисленнєві операції в ситуаціях, які потребують розв'язання. Практичні ж навички, зі свого боку, містять уміння опрацьовувати літературні джерела, організовувати спостереження за явищами та процесами, а також уміння обробляти й застосовувати здобуті результати тощо⁴⁹.

За видами інтелектуальні вміння класифікують так:

- аналітико-синтетичні (містять елементарні (базові) розумові операції та розумові операції високого рівня);

46 Головань М. С. Модель формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. № 5 (23). С. 196–205. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/3819> (дата звернення: 01.06.2024).

47 Лугова А. Дослідницька компетентність та сутність її впливу на майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка*. 2019. Вип. 4 (160). С. 170–175. URL: <http://surl.li/iabiwf> (дата звернення: 30.05.2024).

48 Головань М. С., Яценко В. В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі*. 2012. Вип. VII. С. 55–62. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/57953/13/Holovan_Sutnis_zmist_poniattia.pdf (дата звернення: 01.06.2024).

49 Там само.

- уміння й навички ефективного сприйняття інформації (містять уміння щодо опрацювання інформації та вміння раціонально здобувати знання, тобто здатність до самоосвіти);
- оцінно-регульовані;
- уміння проводити рефлексивний аналіз⁵⁰.

Отже, основою дослідницьких дій є інтелектуальні вміння, практичні ж навички є механізмом, який дає змогу опанувати певні способи пошукової діяльності, що дає нові знання, факти, закономірності як практичний результат.

Проаналізувавши зазначене вище, можна дійти висновку, що під дослідницькими вміннями науковці мають на увазі сукупність інтелектуальних, практичних умінь, спрямованих на виконання діяльності дослідницького характеру, які також передбачають організаторські здібності (ефективне планування та організацію власної роботи, самостійний пошук нормативної та методичної інформації для розв'язання поставлених експертних задач).

Досліджуючи особливості формування професійних компетентностей, І. Петрова та О. Донцова зазначають, що необхідні судовому експертові-товарознавцеві навички й уміння можна об'єднати у три основні групи:

- «1. *Окремо-методичні* — уміння планувати роботу; добирати й застосовувати методи та методики експертного дослідження; аналізувати та оцінювати виявлені ознаки.
2. *Науково-дослідні* — уміння вивити проблему, визначити об'єкт, фор-

му, мету, завдання, методи дослідження; здатність застосовувати елементи сучасних технологій пошуку й оброблення інформації за своєю спеціальністю; уміння організувати та провести експеримент; здатність описувати, узагальнювати й оформлювати результати дослідження.

3. *Комунікативно-організаторські.*
 - 3.1. *Уміння визначати в межах чинного законодавства доцільну щодо введення повного, всебічного й об'єктивного експертного дослідження взаємодію з учасниками судового провадження та іншими особами, які не є судовими експертами;*
 - 3.2. *Здатність створювати й підтримувати сприятливий психологічний мікроклімат під час роботи в комісії експертів. Уміння організувати роботу колег-експертів під час виконання обов'язків голови експертної комісії.*
 - 3.3. *Судово-риторичні* — уміння письмово чи усно (за необхідності й публічно) чітко, аргументовано та зрозуміло для всіх, хто бере участь у процесі та не має спеціальних знань, роз'яснити процес експертного дослідження й висновки експерта під час проведення допиту органами досудового розслідування й у суді»⁵¹.

Ми вважаємо виокремлені науковцями групи умінь і навичок універсальними й обов'язковими для всіх судових експертів.

Окреслені підходи до визначення дослідницької грамотності якнайкраще підходять до концепції цього наукового

50 Морквян І. В. Суть та види інтелектуальних умінь. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 2 (2). С. 70—74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdupp_2015_2_18 (дата звернення: 07.06.2024).

51 Петрова І. А., Донцова О. С. Зазнач. твір. DOI: 10.32353/khrife.1.2020_11 (дата звернення: 20.05.2024).

дослідження щодо дослідницької компетентності судових експертів. Цей термін також можна імплементувати й визначити як сукупність інтелектуальних знань і практичних умінь судового експерта, спрямованих на виконання досліджень, які є достатніми для прийняття ефективних рішень у питаннях, що потребують компетентного розв'язання.

Натомість дослідницькі здатності як індивідуально-психологічні особливості особистості передбачають творчий підхід до проведення дослідження, який недоречно застосовувати під час складання висновку експерта, коли потрібно керуватися нормами відповідних законів і зареєстрованих методичних рекомендацій. Водночас дослідницькі здатності можуть стати судовому експертові у пригоді, наприклад, для написання наукових статей до фахових видань.

Аналіз законодавчих джерел і наукових праць дає змогу дійти висновку, що дослідницька компетентність судового експерта є певною системою, яка базується на його практичному досвіді, знаннях, уміннях і навичках та спрямована на ефективне розв'язання конкретної експертної задачі.

Розглядаючи дослідницьку компетентність судового експерта з позиції системного підходу, варто зазначити, що її компонентом є не тільки його дослідницька грамотність, а й професійна освіченість. Методичними рекомендаціями з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) термін «компетентність» визначено як *«інтегровану характеристику*

*якостей особистості, результат підготовки випускника вищого навчального закладу для виконання діяльності в певних професійних та соціально-особистісних предметних областях (компетенціях), який визначається необхідним обсягом та рівнем знань та досвіду у певному виді діяльності»*⁵². Оскільки успішна професійна діяльність судових експертів безпосередньо залежить від кількості витраченого на їхню підготовку часу, вважаємо важливим починати розвивати дослідницьку компетентність фахівців в галузі судової експертизи із закладів вищої освіти. Загальною декларацією прав людини (ст. 26) визначено:

«1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

*2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру»*⁵³.

Основний зміст сучасної вищої освіти передбачено у стандартах вищої освіти нового покоління, підґрунтям яких є компетентнісний підхід. Законодавчо визначено професії, для яких запроваджено додаткове регулювання, що дає змогу посилити увагу до якості підготов-

52 Гуло В. Л., Левківський К. М., Котоловець Л. О., Тимошенко Н. І., Погребняк В. П., Гончарова А. В., Присенко М. О., Симонова М. В., Крошко Н. В. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід). Київ, 2013. 92 с.

53 Загальна декларація прав людини : прийм. і проголош. резолюц. 217 А (III) Ген. Асамбл. ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 06.06.2024).

ки фахівців за відповідними спеціальностями⁵⁴. У Національному класифікаторі України «Класифікатор професій» ДК 003:2010 професія «судовий експерт» має код 2429, який розшифровується так: «2» — «Професіонали»; «24» — «Інші професіонали»; «242» — «Професіонали в галузі правознавства, прокурорського нагляду, правосуддя та правоохоронної діяльності»; «2429» — «Інші професіонали в галузі правознавства»⁵⁵. Слід зазначити, що галузь знань 08 «Право» і спеціальність 081 «Право» першими зазначено в Переліку спеціальностей, здобуття ступеня освіти з яких необхідне для доступу до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання⁵⁶. Загалом викладене вище доводить пріоритетність професії судового експерта й важливість формування відповідних дослідницьких компетенцій у таких фахівців ще на етапі здобуття ними вищої освіти.

Сучасні науковці наголошують, що входження України до загальноєвропейського освітнього простору та кардинальні зміни, що відбуваються на ринку праці, потребують моніторингу ефективності здійснюваних державою заходів, а також якісного перегляду традиційних підходів, які сьогодні вища школа застосовує

для підготовки фахівців⁵⁷. На думку авторів посібника для судово-експертних лабораторій, навчальних закладів і студентів Національного інституту юстиції Сполучених Штатів Америки «Освіта та підготовка в галузі судової експертизи», навчання — це формальний, структурований процес, за допомогою якого судовий експерт досягає рівня наукових знань і досвіду, необхідного для проведення конкретних судових експертиз. Відповідна підготовка необхідна до того, як особі доручать проводити судову експертизу⁵⁸.

Отже, чим раніше сформовано дослідницьку компетентність судового експерта, тим ефективнішою та продуктивнішою стане його практична робота в межах здобутої експертної спеціальності. Доречним вважаємо висновок Н. Уйсімбаєвої: «Заклад вищої освіти повинен готувати спеціаліста-дослідника, який намагається поширювати та досліджувати нові методи роботи, який має формувати нові ідеї і здатний реалізовувати їх на практиці. Майбутній фахівець повинен розвинути навички самостійної творчої наукової роботи, сформувати коло своїх наукових інтересів, оволодіти нормами та науково-методичними принципами експериментальної та дослідницької

54 Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки : схвал. розпорядж. КМУ від 23.02.2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.06.2024).

55 Класифікатор професій ДК 003:2010 : затв. наказ. Держспоживстандарту України від 28.07.2010 р. № 327 (зі змін. та допов.) [Чинний від 01.11.2010]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: 07.06.2024).

56 Перелік спеціальностей, здобуття ступеня освіти з яких необхідне для доступу до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання : затв. наказ. МОН України від 22.05.2020 р. № 673 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0502-20#Text> (дата звернення 07.06.2024).

57 Щербань І., Савченко В. Сутність поняття «дослідницька компетентність» у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. Вип. 2 (6). С. 240—247. DOI: 10.31499/2706-6258.2(6).2021.250436 (дата звернення: 06.06.2024).

58 Ashcroft J., Daniels D. J., Hart S. V. Education and Training in Forensic Science: A Guide for Forensic Science Laboratories, Educational Institutions, and Students. Washington, 2004. 64 p. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/203099.pdf> (дата звернення: 06.06.2024).

діяльності»⁵⁹. До того ж, на думку індійського вченого D. Nilendu, до такої роботи необхідно залучати педагогів, практиків, дослідників і політиків для співпраці та впровадження системи навчання, заснованої на дослідженні й доказах (англ. *Evidencebased education system, EBES*) у судовій науці⁶⁰. Цей практичний підхід ілюструє, як інтегрування принципів навчання, що ґрунтується на фактах, здатне ефективно подолати розрив між теоретичними знаннями та практичним застосуванням у сфері криміналістики⁶¹ й заохотити студентів критично оцінювати й аналізувати інформацію, що дає їм змогу глибше розуміти криміналістичні концепції та принципи⁶². Схожого висновку дійшли і вітчизняні вчені, які аналізували практичний досвід упровадження науково-дослідної роботи студентів на кафедрі мікробіології, вірусології й імунології: участь здобувачів вищої освіти в науково-дослідницькій роботі сприяє формуванню та розвитку

в майбутніх фахівців уміння раціонально й ефективно набувати та застосовувати знання в дослідницькій і в майбутній професійній та практичній діяльності, готовності до підвищення фахової кваліфікації та постійної самоосвіти, організаційних і лідерських навичок⁶³.

Сьогодні в освітній підготовці компетентних судових експертів в Україні існують певні проблеми. Як зазначають експерти в галузі освітньої підготовки судових експертів, набути базові знання в галузі судово-експертної діяльності під час навчання у закладах вищої освіти в Україні наразі неможливо. Такі знання набувають винятково за результатами стажування в судово-експертній установі та проходження відповідної підготовки, що стимулює галузь до розвитку й розв'язання проблем, особливо в умовах воєнного стану та за високої потреби в діяльності судового експерта як суб'єкта системи забезпечення правосуддя в Україні⁶⁴. Навіть експерти-практики з багаторічним

- 59 Уйсімбаева Н. Науково-дослідна діяльність майбутнього фахівця. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 88. С. 243—246. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83099961.pdf> (дата звернення: 01.06.2024).
- 60 Nilendu D. Enhancing forensic education: exploring the importance and implementation of evidence-based education system. *Egyptian Journal of Forensic Sciences*. 2024. Vol. 14. Is. 6. DOI: [10.1186/s41935-023-00375-w](https://doi.org/10.1186/s41935-023-00375-w) (дата звернення: 01.06.2024).
- 61 Shumba R. Towards a Digital Forensics Competency-Based Program: Making Assessment Count. *Annual Conference on Digital Forensics, Security and Law* (Daytona Beach, Florida; 21.05.2015). Daytona Beach, 2015. URL: <https://commons.erau.edu/adfsl/2015/thursday/5> (дата звернення: 01.06.2024).
- 62 Ledbetter M. L. S. Vision and Change in Undergraduate Biology Education: A Call to Action. *The Journal of Undergraduate Neuroscience Education*. 2012. Vol. 11. Is. 1. Pp. A22—A26. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3592749/> (дата звернення: 01.06.2024).
- 63 Полянська В. П., Звягольська І. М., Дерев'янка Т. В., Федорченко В. І. Досвід впровадження науково-дослідницької роботи студентів на кафедрі мікробіології, вірусології та імунології. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXIX Каршинський читання), присвячена розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 26—27.05.2022). Полтава, 2022. С. 182—185. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19759> (дата звернення: 01.06.2024).
- 64 Давиденко Д., Костенко Ю. Напрями розвитку сучасної вищої освіти в галузі судово-експертної діяльності України. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річ. від дня народж. М. С. Романова (Харків, 17.05.2024). Харків, 2024. С. 80—81. URL: <https://nncise.org.ua/diyalnist/naukova> (дата звернення: 05.06.2024).

досвідом роботи в судово-експертних установах Мініюсту України зауважують: «Судовий експерт (навіть той, що закінчив з відзнакою заклад вищої освіти та здобув спеціальність у конкретній галузі знань із дослідження товарів і послуг, пройшов додаткову підготовку за певною спеціальністю та здобув кваліфікаційне свідоцтво і право проведення експертиз за спеціальністю «товарознавство») у період до 5 років долає етап професійного становлення. При цьому він набуває та шліфує вміння й навички, без яких неможливо застосовувати наявні знання у своїй практичній діяльності або, що значно гірше, він застосовує їх занадто сміливо, самовпевнено»⁶⁵. Сьогодні в умовах запровадження різних реформ компетентність майбутнього судового експерта спершу формується в освітньому просторі закладів вищої освіти, надалі — на робочому місці під час навчання та виконання службових обов'язків⁶⁶.

Найпоширеніші проблеми у процесі освітньої підготовки компетентних судових експертів:

- недостатність теоретичної фундаментальної підготовки та практики;
- виключення з навчального плану дисциплін, необхідних для повноцінної підготовки;
- навчальна перевантаженість непомірною кількістю не пов'язаних з експертною діяльністю дисциплін;
- недосконалість системи підходів до добору майбутніх фахівців;
- недостатня розробленість механізму супроводу діяльності фахівців;

- недоліки в системі контролю та самоконтролю рівня професійної підготовки⁶⁷.

До цього переліку нині можна додати: обмежений доступ судових експертів до необхідних баз даних та інформаційних ресурсів, новітнього технічного обладнання; недостатність спілкування з іноземними колегами, що обмежує професійні можливості та перешкоджає вітчизняним експертам набувати новий практичний досвід; роботу й навчання у складних умовах військового стану в Україні, що, безумовно, негативно впливає на психологічний стан судового експерта (особу, що має намір стати судовим експертом).

За таких умов важливим для підвищення рівня освіти судового експерта стає пошук усебічної підтримки від іноземних партнерів і налагодження нових партнерських зв'язків із метою міжнародної співпраці. Актуальним є створення більшої кількості міждержавних освітніх проєктів і програм, спрямованих саме на підвищення дослідницької компетентності судового експерта. Прикладом такої співпраці є реалізований Національним науковим центром «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мініюсту України та Ризьким університетом імені Страдіня масштабний проєкт «Відкритий освітній ресурс: судова експертиза», за допомогою якого створено універсальну ґрунтовну базу для здійснення освітньої підготовки судових експертів із відкритим дистанційним доступом до неї як з боку здобувачів вищої освіти різних рівнів навчання,

65 Петрова І. А., Донцова О. С. Зазнач. твір. DOI: 10.32353/khrife.1.2020_11 (дата звернення: 20.05.2024).

66 Угровецький О. П., Петрова І. А. Зазнач. твір. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-9/124 (дата звернення: 20.05.2024).

67 Кофанов А. В. Деякі аспекти проблематики підготовки судових експертів, їх взаємодії з керівництвом та оцінки проведених ними досліджень. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 2. С. 107—115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2013_2_17 (дата звернення: 01.06.2024).

так і з боку наукових працівників та судових експертів судово-експертних установ України й інших країн. Науковці та практики зазначають позитивні результати цього проєкту: «Досвід українсько-латвійського партнерства є взірцем відкритості та доступності освітніх ресурсів, які демонструють об'ємний інформаційний масив, що дає змогу користувачеві здійснювати самоосвіту з обраного профілю навчання й отримати відповідну підготовку, необхідну для формування фахових компетентностей»⁶⁸.

Отже, аналіз наукових джерел дає підстави дійти висновку, що, з позиції системного підходу, дослідницька компетентність судового експерта містить:

- професійну компетентність судового експерта;
- дослідницьку грамотність (включно з науковою грамотністю та дослідницькими вміннями);
- освіченість судового експерта (загальну та професійну);
- практичний досвід судового експерта (див. рис.).

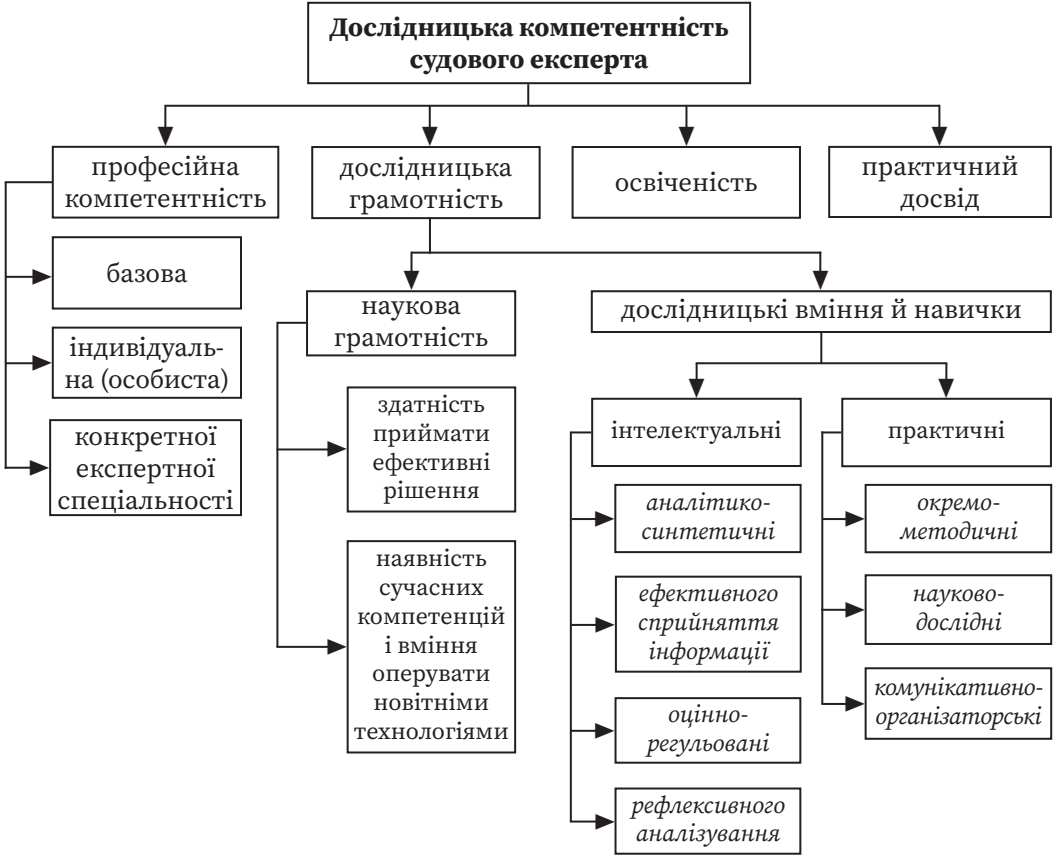

Рис. Система елементів дослідницької компетентності судового експерта

68 Давиденко Д., Палкова К., Шпак Ю. Значення відкритих освітніх ресурсів для підготовки судового експерта. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 4 (29). С. 124—133. DOI: [10.32353/khrife.4.2022.06](https://doi.org/10.32353/khrife.4.2022.06) (дата звернення: 01.06.2024).

Висновки

Отже, доведено, що найбільш актуальною проблемою під час формування дослідницької компетентності судових експертів залишається потреба в якійсній освітній підготовці фахівців. Для досягнення більшого ефекту вважаємо за потрібне обирати стратегічний напрям підготовки фахівців-професіоналів іще на стадії здобуття потенційними судовими експертами професійної освіти. До того ж залучення до такого освітнього процесу судових експертів-практиків і створення профільних освітніх проєктів є вкрай важливим для накопичення практичного досвіду молодим спеціалістом, який має намір отримати кваліфікацію судового експерта. Дослідницьку компетентність судового експерта узагальнено як систему взаємопов'язаних елементів у вигляді наочної схеми.

Regarding research competence of forensic expert

Inessa Ovsianykova, Olena Stepanova, Iryna Shevchenko

The large-scale Russian invasion threatens the quality of the education of forensic experts and the involvement of the most competent and dedicated personnel in expert work, who must have not only a high level of knowledge, but the skills and abilities of a forensic expert, be able to work professionally, constantly looking for new ways of self-development. The purpose of this article is to analyze the concept meaning «research competence», identify problematic issues regarding formation of the research competence of forensic experts, determine ways to overcome them, to outline the system elements of the research competence of forensic expert. General scientific and special scientific methods were used to achieve the goal. Importance of integration with European educational standards and the implementation of international experience of the best

world practices in the use of educational technologies and programs that will contribute to increasing the level of professional training of Ukrainian forensic experts is emphasized. It is noted that experts well versed in forensics and law, who quickly and qualitatively analyze incoming information, are able to apply the most effective methods to perform the expert tasks assigned to them. Therefore, high level of education and training of forensic experts is important for ensuring effectiveness of forensic expert activity in Ukraine.

Keywords: forensic expert; efficiency; qualification; competence; research competence; education; educational project; forensic expert activity.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Авторки зробили свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Авторки заявляють, що у них відсутній конфлікт інтересів.

References

- Aliexsieichuk, V. I., Starodubov, I. V. (2022). *Podhotovka fakhivtsiv u sferi sudovoi ekspertyzy: orhanizatsiini pytannia ta perspektvy* [Training of specialists in the field of forensic examination: organizational issues and prospects]. *Yurydychnyi visnyk*. № 2 (63). DOI: 10.18372/2307-9061.63.16734 [in Ukrainian].
- Ashcroft, J., Daniels, D. J., Hart, S. V. *Education and Training in Forensic Science: A Guide for Forensic*

- Science Laboratories, Educational Institutions, and Students. Washington, 2004. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/203099.pdf>.
- Babii, M. M. (2020). *Poniattia ta rivni kompetentsii ta kompetentnosti sudovoho eksperta* [Concepts and levels of competencies and competences of a forensic expert]. Kherson [in Ukrainian].
- Bekh, I. D. (2015). *Kompetentnisnyi pidkhid yak osvithnia stratehiia* [Competency approach as an educational strategy] / Digital Library NAES of Ukraine. 03.04.2015. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8772/1/534%20%D0%91%D0%B5%D1%85.pdf> [in Ukrainian].
- Bibik, N. (2013). *Perevahy i ryzyky zaprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhodu v shkilnii osviti* [Benefits and risks of competence approach in introduction school education]. *Hirska shkola Ukrain-skykh Karpat*. № 8—9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gasuk_2013_8-9_12 [in Ukrainian].
- Budnik, S. (2013). *Sutnisnyi analiz poniattia «doslidnytska diialnist»* [Essence Analysis of the «Research Activity» Concept]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky*. № 8. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6240/1/Activity.pdf> [in Ukrainian].
- Davydenko, D., Kostenko, Yu. (2024). *Napriamy rozvytku suchasnoi vyshchoi osvity v haluzi sudovo-ekspertnoi diialnosti Ukrainy* [Directions of development of modern higher education in the field of forensic expert activity of Ukraine]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* : zb. mat-liv mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nahody 100-rich. vid dnia narodzh. M. S. Romanova (Kharkiv, 17.05.2024). Kharkiv. URL: <https://nncise.org.ua/diyalnist/naukova> [in Ukrainian].
- Davydenko, D., Palkova, K., Shpak, Y. (2022). *Significance of Open Educational Resources for Forensic Expert Training. Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 29 (4). DOI: 10.32353/khrife.4.2022.06.
- Fedorenko, O. I., Shevtsov, S. O. (2017). *Zmist profesiinoi kompetentnosti pratsivnykiv ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy* [The professional competence content of employees of the expert service of the Ministry of Interior of Ukraine]. *Viiskova osvita*. № 1. DOI: 10.33099/2617-1783/2017-1/192-199 [in Ukrainian].
- Hasparian, S. H. (2019). *Administratyvno-pravovi zasady kadrovoho zabezpechennia sudovo-ekspertnykh ustanov Ukrainy* [Administrative and legal principles of staffing of forensic expert institutions of Ukraine] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U003333> [in Ukrainian].
- Hodovaniuk, T. L., Makhometa, T. M., Tiahai, I. M. (2019). *Innovatsiini navchalni tekhnologii — osnova modernizatsii metodychnoi pidhotovky maibutnoho vchyte-lia matematyky* [Innovative educational technologies as a basis for modernizing the methodical preparation of the future teacher of mathematics]. *Vidkryte osvithnie e-seredovyshche suchasnoho universytetu. Spetsvyp*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_spetsvip_11 [in Ukrainian].
- Holovan, M. S. (2011). *Kompetentsiia ta kompetentnist: porivnialnyi analiz poniat* [Competency and competence: comparative analysis of concepts]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*. № 8 (18). URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/58463> [in Ukrainian].
- Holovan, M. S. (2012). *Model formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv u protsesi profesiinoi pidhotovky* [Model of the formation of the study of future professional competence during training]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*. № 5 (23). URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/3819> [in Ukrainian].
- Holovan, M. S., Yatsenko, V. V. (2012). *Sutnist ta zmist poniattia «doslidnytska kompetentnist»* [Essence and content of the concept of «research competence»]. *Teoriia ta metodyka navchannia fundamentalnykh dystsyplin u vyshchii shkoli*. Vyp. VII. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/57953/13/Holovan_Sutnis_zmist_poniattia.pdf [in Ukrainian].
- Hruzina, I. A. (2021). *Kompetentnisnyi pidkhid do strateichnogo upravlinnia orhanizatsiieu* [Competence approach to strategic management of organization]. *Suchasni problemy up-*

- ravlinnia pidpriemstvamy: teoriia ta praktyka : mat-ly mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv — Torun, 16.04.2021). Dnipro. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25945/1/%D0%93%D1%80%D1%83%D0%B7%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf> [in Ukrainian].
- Hryb'iuk, O. O. (2020). Systema dynamichnoi matematyky GeoGebra yak zasib pidtrymky zahalnykh i spetsialnykh zdibnostei uchniv v protsesi doslidnytskoho navchannia predmetiv matematychnoho tsykladu: z dosvidu roboty [System of dynamic mathematics of GeoGebra as a means of supporting general and special abilities of students in the process of research leaning: practical work experience]. *Fyzyko-matematychna osvita*. Vyp. 2 (24). URL: https://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/journals/2020-v2-24/2020_2-24-Hrybiuk_FMO.pdf [in Ukrainian].
- Hulo, V. L., Levkivskiy, K. M., Kotolovets, L. O., Tymoshenko, N. I., Pohrebniak, V. P., Honcharova, A. V., Prysenko, M. O., Symonova, M. V., Kroshko, N. V. (2013). *Metodychni rekomendatsii z rozroblennia skladovykh haluzevykh standartiv vyshchoi osvity (kompetentnisnyi pidkhid)* [Methodological recommendations for the development of components of sectoral standards of higher education (competence-based approach)]. Kyiv [in Ukrainian].
- Kachmar, O., Makarenko, Ya., Miroshnichenko, T. (2022). Analiz suchasnykh tendentsii orhanizatsii navchalnogo protsesu u pochatkovii shkoli [Analysis of modern trends in the organization of the educational process in elementary school]. *Aktualni pytan- nia humanitarnykh nauk*. Vyp. 1 (58). DOI: [10.24919/2308-4863/58-1-51](https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-1-51) [in Ukrainian].
- Kalinin, V. O. (2005). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozem- noi movy zasobamy dialohu kultur* [Formation of professional competence of the future teacher of a foreign language by means of a dialogue of cultures] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk. Zhytomyr [in Ukrainian].
- Karpova, L. (2019). Doslidnytska kompetentnist vchytelia novoi ukrainskoi shkoly [Research competence of teachers of New Ukrainian School]. *Molod i rynok*. № 1 (168). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_1_19 [in Ukrainian].
- Klymenko, N. I. (2007). *Sudova ekspertolohiia* [Forensic expertology] : kurs lektsii. Kyiv [in Ukrainian].
- Kofanov, A. V. (2013). Deiaki aspekty problematyky pidhotovky sudovykh ekspertiv, yikh vzaiemodii z kerivnytstvom ta otsinky provedenykh nymy doslidzhen [Some aspects of the problems of training forensic experts, their interaction with the management and evaluation of their research]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2013_2_17 [in Ukrainian].
- Kompetentnyi [Competent] / *Slovnyk UA. Portal ukrainskoi movy ta kultury*. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9> [in Ukrainian].
- Kompetentsiia [Competence] / *Slovnyk UA. Portal ukrainskoi movy ta kultury*. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F+> [in Ukrainian].
- Kryvoruchko, I. (2022). Zmist poniattia «doslidnytska kompetentnist» u vitchyzniani ta zarubizhnii literaturi [Content of the concept of «research competence» in domestic and foreign literature]. *Naukovi innovatsii ta pere- dovi tekhnolohii*. № 6 (8). DOI: [10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)-174-183](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8)-174-183) [in Ukrainian].
- Kurdes, O. (2021). Features of the psychological training of forensic experts as a component of the adaptation process to working conditions. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 23 (1). DOI: [10.32353/khrife.1.2021.08](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.08).
- Ledbetter, M. L. S. (2012). Vision and Change in Undergraduate Biology Education: A Call to Action. *The Journal of Undergraduate Neuroscience Education*. Vol. 11. Is. 1. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3592749/>.
- Luhova, A. (2019). Doslidnytska kompetentnist ta sutnist yii vplyvu na maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov u protsesi profesiinoi pidhotovky [Research competence and essence of its impact on future foreign language teachers in professional training process]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehi- um» im. T. H. Shevchenka*. Vyp. 4 (160). URL: <http://surl.li/iabiwf> [in Ukrainian].

- Makieiev, S. Yu. (2021). Henezys poniattievo-ho aparatu kompetentnisnoho pidkho-du u doslidzhenniakh zarubizhnykh ta vitchyznianskykh naukovtsiv [Genesis of the conceptual apparatus of the competence approach in the research of foreign and domestic scientists]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 43. T. 2. DOI: [10.24919/2308-4863/43-2-38](https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-2-38) [in Ukrainian].
- McClelland D. C. Identifying competencies with behavioral-event interviews. *American Psychological Society*. 1998. Vol. 9. No. 5. URL: [https://skillup.coreconsulting.it/home/pdfs/McClelland,%20D.%20C.%20\(1998\).%20Identifying%20competencies%20with%20behavioral-event%20interviews..pdf](https://skillup.coreconsulting.it/home/pdfs/McClelland,%20D.%20C.%20(1998).%20Identifying%20competencies%20with%20behavioral-event%20interviews..pdf).
- Morkvian, I. V. (2015). Sut ta vydy intelektualnykh umin [Essence and types of intellectual skills]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu. Serii: Pedagogika ta psykholohiia*. Vyp. 2 (2). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvm-dup_2015_2_18 [in Ukrainian].
- Nilendu, D. (2024). Enhancing forensic education: exploring the importance and implementation of evidence-based education system. *Egyptian Journal of Forensic Sciences*. Vol. 14. Is. 6. DOI: [10.1186/s41935-023-00375-w](https://doi.org/10.1186/s41935-023-00375-w).
- Ovsianynkova, I. M. (2023). *Administrativno-pravove rehuliuвання sudovo-ekspertnoi diialnosti: problemy pidvyshchennia efektyvnosti* [Administrative and legal regulation of forensic expert activity: problems of increasing efficiency] : dys. ... d-ra filos. u haluzi prava. Kharkiv [in Ukrainian].
- Petrova, I. A., Hasparian, S. H. (2018). Shliakhy vyreshennia problem sudovykh ekspertiv [Ways of solving the problems of forensic experts]. *Aktualni problemy kryminalno-pravovoho, kryminalno-protsesualnoho ta kryminalistynoho zabezpechennia Ukrainy* : mat-ly mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Dnipro, 30.11.2018). Dnipro [in Ukrainian].
- Petrova, I., Dontsova O. (2020). Peculiarities of forensic commodity expert professional competencies formation. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 21 (1). DOI: [10.32353/khrife.1.2020_11](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_11).
- Polianska, V. P., Zviahol'ska, I. M., Derev'ianko, T. V., Fedorchenko, V. I. (2022). Dosvid vprovadzhennia naukovo-doslidnytskoi roboty studentiv na kafedri mikrobiolohii, virusolohii ta imunolohii [Experience in the implementation of scientific research work of students at the Department of Microbiology, Virology and Immunology]. *Metodyka navchannia pryrodnychokh dystsyplin u serednii ta vyshchii shkoli (XXIX Karyshynski chytannia), prysviachena rozrobkam modelei pidhotovky maibutnoho vchytelia do pedahohichnoi diialnosti v Novii ukrainskii shkoli* : mat-ly mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Poltava, 26–27.05.2022). Poltava. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19759> [in Ukrainian].
- Pylypenko, H. M. (2013). Otsinka kompetentnosti eksperta [Forensic expert competence assessment]. *Pravnychi chasopys Donetsko-ho universytetu*. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pchdu_2013_2_24 [in Ukrainian].
- Raven, Dzh. (1984). *Kompetentnist u suchasnomu suspilstvi: proiav, rozvytok i realizatsiia* [Competence in modern society: identification, development and release]. Kyiv [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy, M. H. (2008). *Sudova ekspertolohiia* [Forensic expertology] : navch. posib. Kharkiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f68ffa51-4fe1-4991-bcee-7a5a8627e0d8/content> [in Ukrainian].
- Shcherban, I., Savchenko, V. (2021). Sutnist poniattia «doslidnytska kompetentnist» u vitchyznianskii ta zarubizhnii literaturi [The essence of the concept «research competence» in national and foreign literature]. *Psykholoho-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly*. Vyp. 2 (6). DOI: [10.31499/2706-6258.2\(6\).2021.250436](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(6).2021.250436) [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu., Avdieieva, H. K. Ekspert sudovy / Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia [Forensic expert / Great Ukrainian Legal Encyclopedia] : u 20 t. T. 20 : *Kryminalistyka. Sudova ekspertyza. Yurydychna psykholohiia* // redkol.: V. Yu. Shepitko (holova) ta in. Kharkiv, 2018 [in Ukrainian].
- Sherbakovskij, M. G., Sherbakovskaya, L. P. (2013). Kompetenciya i kompetentnost sudebnogo eksperta [Forensic expert competence and competency]. *Kriminalistika i sudebnaya ekspertiza*. Vyp. 58. Ch. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2013_58%282%29__21 [in Russian].

- Sherstiuk, V. M. (2007). *Orhanizatsiino-pravovi ta moralno-psykholohichni zasady sudovo-ekspertnoi diialnosti* [Organizational-legal and moral-psychological principles of forensic expert activity] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13906> [in Ukrainian].
- Shumba, R. (2015). Towards a Digital Forensics Competency-Based Program: Making Assessment Count. *Annual Conference on Digital Forensics, Security and Law* (Daytona Beach, Florida; 21.05.2015). Daytona Beach. URL: <https://commons.erau.edu/adfsl/2015/thursday/5>.
- Siaotszin, V., Korsun, I. V. (2022). Doslidnytska kompetentnist u systemi pidhotovky maibutnikh uchyteliv [The research competency in the system of training future teachers]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Serii 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. Vyp. 90. DOI: 10.31392/NPU-nc.series5.2022.90.06 [in Ukrainian].
- Sivchuk, I. P. (2020). Profesiina kompetentnist pid chas formuvannia ta pidhotovky tovaroznavtsiv-ekspertiv [Professional competence in the formation and training of commodity experts]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Yurydychni nauky*. № 4. T. 2. DOI: 10.26661/2616-9444-2020-4.2-29 [in Ukrainian].
- Slyusarenko, V., Khomutenko, O., Tarasyutina, S. (2024). Conducting Forensic Multidisciplinary Examinations and Sets of Forensic Examinations Using Specific Expertise in Economics. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 1 (34). DOI: 10.32353/khrife.1.2024.12.
- Smyrnyi, M. F. (2018). *Osnovy naukovykh doslidzhen* [Fundamentals of scientific researches] : konsp. lekts. (dlia student. usikh form navch. za spets. 141 — Elektroenerh., elektrotekh. ta elektromekh.). Kharkiv. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162019668.pdf> [in Ukrainian].
- Strilets, S. O., Kuznietsov, R. V. (2020). Shliakhy vdoskonalennia pidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii sudovykh ekspertiv ekspertnoi sluzhby MVS [Ways to improve the training and advanced training of forensic experts of the expert service of the Ministry of Internal Affairs]. *Molodyi vchenyi*. № 8 (84). DOI: 10.32839/2304-5809/2020-9-85-51 [in Ukrainian].
- Udompong, L., Traiwitkhun, D. & Wongwanich, S. (2014). Causal model of research-competency via scientific literacy of teacher and student. *Procedia-Social and Behavioral Science*. Vol. 116. DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.01.438.
- Uhrovetskyi, O. P., Petrova, I. A. (2023). Skladovi stratehii formuvannia profesiinoi kompetentnosti sudovykh ekspertiv cherez teoretychni ta metodychni pidkhody [Components of strategy for formation of professional competence of forensic experts through theoretical and methodological approaches]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 9. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-9/124 [in Ukrainian].
- Uisimbaieva, N. (2017). Naukovo-doslidna diialnist maibutnoho fakhivtsia [Research activities of future specialist]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. Vyp. 88. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83099961.pdf> [in Ukrainian].
- Vasyliuk, V. M. (2023). Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh perekladachiv zasobamy proiektnoho navchannia [Developing the research competence of future translators: international experience]. *Visnyk osvity i nauky Ukrainy*. № 12 (18). DOI: 10.52058/2786-6165-2023-12(18)-304-314 [in Ukrainian].
- Vinogradova, M. M. (2010). Spornye voprosy opredeleniya predelov kompetentsii sudebnykh ekspertov-ekonomistov [Controversial issues of determining the limits of competence of forensic economists]. *Teoriya ta praktika sudovoyi ekspertizi i kriminalistiki*. Vip. 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2010_10_81 [in Russian].
- White R. W. Motivation reconsidered: The concept of competence. *Psychological Review*. 1959. Vol. 66. Is. 5. DOI: 10.1037/h0040934.

Овсянникова, І., Степанова, О., Шевченко, І. (2024). Щодо дослідницької компетентності судового експерта. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 3 (36). С. 162—183. DOI: 10.32353/khrife.3.2024.11.